

**JOSEP MORATALLA
I MARTÍNEZ,**

*Poumista, maçó i lluitador
per les causes*

JOSEP MORATALLA I MARTÍNEZ

“L'exili és una cosa molt trista”

Explica'ns on vas néixer i algunes coses de la teva infància, per començar?

Vaig néixer el 2 de juliol del 1918, o sigui que ara en fa 93 anys, en un poble de la Manxa, a la província de Conca, la Manchuela.

Quins records tens de la teva infantesa en aquest poble?

Hi vaig viure fins als 12 anys.

Els teus pares van venir fins a Catalunya?

El meu avi tenia una fabriqueta de xocolata a la Manchuela, i quan va morir vam tenir problemes d'herència i el meu pare, enfadat, va decidir dur-nos cap a Barcelona perquè en la seva joventut ja hi havia estat. Vam anar una mica a l'aventura.

Te'n recordes d'aquest viatge, del teu poble natal fins a Barcelona?

Sí, home, és clar que me'n recordo. Quan un té memòria, fins als 12 anys són memòries que queden gravades. Qui no recorda la seva infantesa? Tothom la recorda bé, i la recorda amb cert *carinyo*, doncs jo, lògicament, també; en recordo les festes populars, el Nadal, la “feria” del poble, que era el primer de setembre, Sant Gil...

Hi has tornat, a aquest poble?

Hi vaig tornar quan vaig estar al front de Madrid, i em van donar un permís, i com que Catalunya estava separada pel front de Llevant, doncs vaig passar els dies de permís allà, al meu poble.

I vas arribar aquí, a Barcelona, just l'any 1930?

El 1931.

Vas arribar just quan es va proclamar la República...

Sí.

Te'n recordes, d'això?

D'això, me'n recordo, però és clar, tenia 12 anys i lògicament estava influït per les idees del pare.

Quines idees tenia el teu pare?

Era de la CNT, però era republicà de sempre. En la seva joventut, quan era a Barcelona, havia treballat en un cafè del teatre Nau del Paral·lel; devia tenir 12 o 13 anys, i aleshores ell sempre s'adaptava al tarannà de la gent del poble...

Et va deixar petjada aquesta influència anarquista del teu pare?

Sí, però era un anarquisme..., com t'ho diré?, molt humà, molt d'Élisée Reclus i d'un filòsof rus...

De Bakunin?

No, de Tolstoi. Ell era d'un anarquisme una mica com el pare de la Frederica Montseny. Era molt obert. També admirava Rosseau.

A casa teva, pel que fa a llibres, a nivell intel·lectual, això també et va influir?

És clar. Quan vaig venir aquí, als 13 anys, em va regalar *Els germans Karamazov*, de Dostoiévski. Això em va influir. Vaig llegir de Gorki, de Maksim Gorki, *La mare*, també vaig llegir, de Tolstoi, *Els cosacs*. Aquest llibre parlava de la invasió russa del Càucàs i la rebel·lió dels txetxens i el seu enfrontament amb les tropes russes, i quan hi va haver tot allò de la guerra de Txetxènia, jo pensava, ostres, però si això

ja passava abans, i Tolstoi ho descriu d'una forma molt bonica. L'has llegit, tu, *Els cosacs*?

No, no l'he llegida.

Doncs és una novel·la molt breu però molt interessant.

Vas arribar aquí l'any 1931 i veus la proclamació de la República. Com vas viure els anys de República quan encara no s'havia entrat en guerra?

El meu pare va arribar el 1930, per trobar feina i casa. Són anys de crisi. Arrosseguem els efectes del crack i de l'exposició del 1929. Tot i això, són anys de molta il·lusió i esperança.

De què treballava?

Ell només havia treballat a la fàbrica de xocolata i a les propietats que tenia el seu pare, però amb tot l'enrenou familiar es va posar la manta al coll i va venir a Barcelona a cercar feina, a veure si en trobava. Era l'època en què la dictadura de Primo de Rivera ja començava a ser història. Vivim l'esclat de les eleccions municipals del 12 d'abril, aquell dia era diumenge; i el 13 a la nit es parlava a la ràdio del triomf de la República a Madrid, a Sevilla, a Barcelona... I a Barcelona, aquí, a la nit, ja s'esclata tot, s'agafa l'Ajuntament. I l'Ajuntament de Sant Andreu també. Tinc uns papers d'un senyor amb qui vam tenir força contacte perquè vivia a dalt de tot del carrer de Pons i Gallarza, i aquest senyor m'explicava l'episodi de la presa de l'Ajuntament, de canviar la bandera monàrquica per la republicana. Per aquí dec tenir encara el paper de l'homenatge que li van fer i al qual em van convidar. Era d'Esquerra Republicana. De tot això, posteriorment, me n'he anat informant més, i és clar..., però en el moment en què jo ho vaig viure la situació era molt caòtica. La gent tenia, ja no manca de feina, la gent tenia fam...

Això ja en plena República?

La República va heretar tot un embull caòtic i una economia enfonsada, una mica com ara,

però amb la dificultat que aleshores no hi havia assegurança d'atur. Llavors, si no treballaves, no cobraves res.

La República hi va posar remei?

És clar, la República va significar l'entrada d'un tarannà més democràtic a l'hora de fer les coses. El primer Govern de la República, amb totes les deficiències que hi havia, amb Largo Caballero, que era el ministre de Treball, va aprovar les vuit hores laborals, perquè aleshores no hi havia un marc legal, se'n treballaven nou, deu o més. Hi havia empreses més modernes, com la Fabra i Coats, on ja ho tenien més regulat per la influència dels seus països d'origen. Aleshores, es van establir oficialment les vuit hores de treball. De vacances, en fèiem una setmana l'any, i el meu patró buscava la setmana que hi hagués una festa entremig, per fer-ne, en lloc de sis dies, cinc. Els diumenges no comptaven ja que ja era considerat festiu.

A quina edat vas començar a treballar?

Doncs encara no tenia 13 anys però estava a punt de fer-los. Em vaig col·locar el mes de juny del 1931.

A Sant Andreu, vas treballar?

No, vaig treballar en una impremta que es deia Roca i estava ubicada al número 2 del passatge de la Pau, a tocar de la Universitat Pompeu Fabra.

Vivies a Sant Andreu?

No, jo vivia al carrer Vilamarí amb Aragó.

Hi anaves a peu, a la feina?

Hi anava a peu, és clar. De vegades agafava el 57, que baixava per Vilamarí, arribava al Paral·lel, i quan arribava el tramvia em posava al darrere per no haver de pagar, i venia el cobrador de vegades i et fumia un cop al clatell i havies de baixar precipitadament, o de vegades també agafava el 33, que baixava per Gran Via, Pelai i Rambla, i feia el mateix. O hi anava a peu.

I en aquell temps tenies alguna implicació política?

Home, la que es pot tenir als 13 anys, un noi de 13 anys no té idees concretes. Em feien anar a la plaça Reial a buscar aigua amb cànsters, i allà hi havia un grup que es reunia i sempre estaven parlant, perquè era gent desocupada, bé, aturada, i parlaven de moltes coses, i hi havia una efervescència i una sensació d'infelicitat... Recordo que parlaven de García Hernández, de Fermín Galán..., de tots aquells d'aquell temps. Aquella gent estaven amb la República però també estaven insatisfets, perquè de vegades pensem que només en un dia es poden trobar solucions, i ni la República ni ningú no pot donar solucions radicals en quatre dies, ni en quatre mesos, o sigui que es vivia tot allò. I allà hi havia un xicot més gran que jo que era qui atenia la guillotina de la impremta, i que era una persona molt culta, sobretot al meu costat, perquè jo no sabia res, i que em va influir; com que era artista... Em parlava del Bloc Obrer Camperol, i em parlava de l'Acadèmia Laborista Esperanto, que estava al carrer Cros número 6, a Sants, i era, també, amant de l'esport. Un dia em va convidar a anar a la biblioteca, on feien un debat de cinema.

Cinefòrum?

Si, un cinefòrum. A la biblioteca van deixar-me llibres entre els quals un de Stefan Zweig, que és un escriptor que encara m'agrada força.

Després arribem a una data fatídica, el 18 de juliol del 1936. A Barcelona el 19 de juliol.

Sí, però passa un temps, perquè, és clar, tot té les seves etapes. El novembre del 1933, la CNT, que era un moviment molt brusc, tenia la consigna de no votar en les eleccions generals, jo aleshores tenia 15 anys. Amb aquell company que treballava amb mi a la impremta, vam fer una anàlisi de l'error de la CNT, ja que no anar a votar significava el triomf de la dreta. M'apropen al Bloc Obrer Camperol –aleshores no era fàcil de ser militant i has de començar sent, durant un temps, només simpatitzant–, vaig començar a la Joventut Comu-

nista Ibèrica. Ara farà un any que va morir el secretari general de les joventuts del POUM, Wilebaldo Solano.

I així vas militar al Bloc Camperol Obrer...?

Jo hi vaig estar fins a la unió amb la Izquierda Comunista d'Andreoni, el 29 de setembre de l'any 1935, amb qui ja teníem més o menys contacte.

A partir d'aquí és quan neix el POUM, el Partit Obrer d'Unificació Marxista?

Sí, el POUM. Ara se'n fa una exposició...

Sí, al Museu d'Història de Catalunya, i coordinada per Pelai Pagès, professor d'història contemporània de la Universitat de Barcelona. Llavors vius l'aixecament militar sent militant del POUM? Com el vas viure, el 19 de juliol de 1936?

El 19 de juliol va ser una data tràgica i eufòrica. Jo vaig estar a la Rambla, a la plaça del Teatre, on hi ha el Principal Palace, on hi ha el Panam's, a sobre, nosaltres hi teníem el local del POUM.

Aleshores vas decidir fer-te voluntari i anar-te'n al front?

El 20 de juliol del 1936 em recomanen de fer guàrdia a la impremta de *La Veu de Catalunya*, al carrer dels Banys Nous. En aquest indret estava la impremta de *La Veu de Catalunya*, on s'editava *La batalla*. A mi em feia angúnia pensar que els companys se n'anaven al front i jo em quedava aquí, i moralment no ho podia aguantar, i me'n vaig anar jo també al front el dia 8 d'agost. Al front hi anàvem en camions, passant per Igualada, i fèiem nit a Lleida, en un seminari. En aquest seminari fèiem una mica d'instrucció per al *manejo de las armas* i tot això, i als pocs dies ens van enviar a un poble que es diu Perdiguera, a l'Aragó, i aquí vam tenir els primers ferits i morts, i aleshores, com que el comandament veia que allò no era possible ens van traslladar a Leciñena. Als pocs dies d'estar a Leciñena ens van enviar al front d'Osca i vam

anar a parar a Estrecho Quinto. A l'altra banda hi teníem l'enemic.

Vas passar por quan eres al front?

Quan un té una edat i està motivat, no hi ha por. Es té por quan tens alguna cosa que has de conservar. Per exemple, qui tenia família, qui tenia fills, doncs, és clar, aquestes persones eren més grans, tenien més responsabilitat... i devien tenir por, però un jove, quan té 18 anys, té aquesta passió. Jo què hi podia perdre?

Quant temps vas estar al front?

M'hi vaig estar fins que van dissoldre la 29 divisió, a conseqüència de la il·legalització i la proscripció del POUM, després dels Fets de Maig del 1937. Tot seguit, em vaig integrar a fer feina clandestinament des del POUM.

Com la vas viure, la il·legalització del POUM?

Doncs estant al front. Primer ens van treure el comandament i de la divisió se'n va fer càrrec un militar procedent de la Carlos Marx, vinculada al PSUC, i ho vam passar malament.

Et vas sentir perseguit?

És que és molt inversemblant. Si no ho vius, no t'ho creus. Una organització d'esquerres i republicana perseguida per la República! Van venir a casa meua i no m'hi van trobar. Però van agafar alguns dels meus companys.

Aleshores vas haver de viure com en una mena de clandestinitat durant la Guerra Civil.

És clar. Això em va afavorir, perquè em va donar experiència, l'experiència de la clandestinitat. Quan m'incorporo a l'exèrcit, m'envien al front de Madrid i a Morata de Tajuña...

Això quin any va ser?

L'any 1937. I d'allà ens envien al Pingarrón, al Jarama...

O sigui que vas tenir la sort que et van cridar per anar a l'exèrcit i et van deixar de perseguir?

No, jo estava a la Federació Obrera d'Unitat

Sindical, la FAUS, que estava al carrer de Portaferrixa, on hi ha el museu aquell del palau Moja. La FAUS, l'agost del 1936, es fusiona amb la UGT. I de resultes d'això tinc el carnet d'UGT i tinc un aval d'un comandant. I quan vaig a Morata de Tajuña fan una mena d'assemblea per decidir què han de fer amb mi, i cadascú hi diu la seva. I jo, lògicament, com que estava impregnat políticament contra el feixisme, vaig fer una dissertació sobre el tema. El comissari en queda enlluernat i aleshores miren la meua fitxa, on deia que pertanyia a la UGT, i aleshores connecten amb mi, em deixo estimar, i bé, aleshores em fan com una mena de delegat de la UGT. No saben que jo sóc del POUM, ni molt menys. El delegat polític era un càrrec semblant al de capità. Al cap de poc temps, agafo el paludisme i m'envien a l'hospital de Chinchón. I de Chinchón m'envien a un altre hospital. El cas és que quan torno una altra vegada a Morata de Tajuña ho passo molt malament. Em vaig assabentar que antics companys meus del POUM havien estat afusellats. Hi va haver una massacre amb molts membres del POUM. I tinc la sort que em traslladen a la 18 brigada, el comandament de la qual estava en mans d'un socialista. He de dir, també, que en part vaig tenir la sort de tenir un capità que era del Partit Comunista d'Espanya, però era una persona bona i íntegra, perquè cal diferenciar les persones, les que són de veritat i les que no ho són, els que són sectaris perquè són els últims que arriben, etc. Aquest home, que era de Ciudad Real, era un militant del Partit Comunista ja vell, i estava impregnat d'un sentit de camaraderia i tot això, i vaig tenir sort, perquè no sé si va intervenir o no per treure'm d'allà, però jo tinc suposicions que va ser així. La meua feina en aquest nou lloc on m'havien destinat era ensenyar als soldats que eren analfabets, perquè hi havia molts analfabets, i jo em dedico a ensenyar-los. I ja començo a escriure alguna cosa i tot això. Aleshores estava a la Poveda. La Poveda estava entre Arganda del Rey i Madrid.

I vas participar en la batalla de l'Ebre?

No, al novembre demanen voluntaris per anar al front de Catalunya i jo m'apunto per anar-hi. I a última hora ens envien a la caserna de Torrejón, a tocar de Madrid, i ens estem allà fins que ens traslladen ja a València.

Josep Moratalla a l'exili. Inicis anys 40
Arxiu Moratalla.

A València...?

I de València, el dia 16 ens envien en un vaixell de càrrega, que no sé si es deia el Pizarro o una cosa així, i ens posen a les bodegues a tots. Resulta que havia estat ferit, aquí a la mà esquerra, i se m'obren les ferides, i el cas és que arribem aquí a Barcelona a les 11 o 12 del matí, al port i desembarquem. M'assabento llavors que som a Barcelona. Nosaltres pensàvem que érem a Tarragona i resulta que ja estaven en plena retirada.

Aleshores vas fer la retirada?

En desembarcar vaig a l'hospital i allà em fan la cura, i d'allà vaig a casa. I de casa ja me'n vaig a la caserna, que estava per Horta, per on hi ha ara les Llars Mundet, i quan hi arribo ja no hi ha ningú, havien marxat. Bé, torno cap a casa i passo tres dies molt fumuts, perquè vinga bombardejar... Allà hi havia un refugi, i la gent esparverada, i les sirenes sempre, vinga... Finalment, dic "jo marxo". La meva mare plorant, però passen uns companys d'una brigada que havia sigut de la CNT i m'hi incorporo i faig tota la marxa amb ells. La primera va ser aquí a Montcada,

a Granollers, tot seguit per la part de Girona, després... Fins que el dia 8 de febrer del 1939, de retirada en retirada, arribem al Pertús

Cap a l'exili.

L'exili és una cosa molt trista. El cas és que quan arribem al Pertús els gendarmes ens desarmen, tot, vinga, un munt de fusells allà a l'esquerra, tal com passàvem. I bé, hi havia els gendarmes i els senegalesos. I els gendarmes ens deien "Allez, allez, allez vous...".

Llavors, a quin camp de concentració vas anar a parar?

Vam caminar per uns senders fins arribar al Voló, després, per la carretera de la dreta cap a Elna, a Elna hi havia una taula on ens donaven un vas de llet. Hi havia uns petits que deien "Si no llevant rabo", és a dir, que no portàvem cua, perquè a ells els havien dit que érem dimonis. També ens va passar que un company va haver d'anar a fer les seves necessitats, i es va introduir en una vinya, i el va trobar el pagès i el va insultar, li va dir "què us heu cregut, que aquí és igual que a Espanya!?" L'home només volia cagar, però res... i un altre va dir "ja vindrà el dia que vosaltres patireu igual". Sí, més o menys va anar així, amb aquestes paraules.

Et van portar al camp d'Argelers?

Anàvem cap a Argelers, i quan hi arribem ja era ple, i la guàrdia ens va dir que havíem d'anar cap a l'esquerra, i arribem a Sant Cebrià. A Sant Cebrià hi havia les fileres de filferro, però no hi havia res més que sorra, no hi havia res, res. El primer que et preguntaven era "amb Franco o amb Negrín?". Jo, com que havia sofert la repressió de Negrín, vaig dir "ni amb Franco ni amb Negrín".

Llavors vas haver de viure al camp de concentració de Sant Cebrià?

Sí. El primer dia és angoixant. Jo era jove i encara ho podia aguantar. Al cap de dos o tres dies, vaig trobar una dona que vivia a la meua escala, molt bona dona, el marit de la qual era

sastre i que tenien un nen molt petit, de potser 1 anyet. El cas és que vaig anar a ajudar a un camió amb el qual traslladaven les dones per portar-les a un altre camp. Aquesta dona portava un matalàs i no podia emportar-se'l, i aleshores me'l va donar a mi.

Amb el fred que feia, perquè era hivern...

Sí, feia molt de fred. Al cap de tres dies hi va haver un aiguat fort, i el tros que nosaltres fèiem servir es va omplir d'aigua. Al cap de quatre o cinc dies sense res, passant gana, ens van distribuir un pa. Un pa per a vint-i-cinc persones. N'hi havia un que feia els trossos, vint-i-cinc trossos. I fèiem la cua i teníem cadascú un número, "número tal!"..., i deia "òstima, aquest és el meu?". Era curiós. Al cap d'uns dies posen una tenda de campanya militar, que eren rodones i hi podien cabre deu o dotze persones. N'hi vam cabre més del doble. Solament teníem un trosset cada un per posar-nos-hi. Al cap de quatre o cinc dies també arriben i porten unes fonts d'aquelles..., que introdueixen dins de la sorra i en sortia aigua salada, però com que teníem tanta set, a beure. Com que el camp era de 500 metres havies d'anar a fer les necessitats a prop de la platja. Jo vaig agafar una espècie de tifus, amb molta febre, i em van enviar a un hospital de campanya que hi havia a l'entrada del camp. S'havia construït un hospital de pressa i corrents... I vaig passar uns dies amb molta febre. I feia un vent, perquè durant el mes de febrer i el de març aquell vent era infernal, era l'infern. Jo me'n recordava de la mare, me'n recordava de tot, bé...

Quan temps vas estar al camp de Sant Cebrià?

Doncs hi vaig estar quatre mesos, primer, i després em van enviar a Barcarès, a Barcarès hi vaig estar quatre mesos més, i després em van enviar una altra vegada Sant Cebrià, però a Sant Cebrià em vaig col·locar a intenció per fer tasca de llenya i carbó. Tenien un departament de llenya i carbó i carregàvem la camioneta cada dia i ho anàvem dis-

tribuïnt pels illots. Hi vaig estar fins al febrer del 1940.

I després del febrer del 1940 on aneu?

Demanen treballadors per anar a la construcció, a Brest, a la Bretanya, i jo m'hi apunto, com si fos paleta. Demanaven paletes i uns amics meus em van dir "tu apunta-t'hi, i ja veurem quan arribem què fem". Em van enviar a Brest a fer uns discs, perquè estaven construint un vaixell de guerra, el "Richelieu", i treballàvem deu hores en la construcció del vaixell, però el govern va demanar que en treballéssim dues més per a l'Estat. La situació era molt complicada.

I durant aquell temps vius l'ocupació alemanya de França?

Sí, la visc, és més, Brest és declarada, el mes de juny, ciutat oberta, i aleshores el comandament naval de França demana a tots els mariners dels vaixells que estaven fondejats a Brest que s'incorporin immediatament a la tripulació. Nosaltres estàvem treballant en el dic. La gran majoria de mariners francesos estaven borratxos. Molts hi havien deixat els *macutos* i la roba dels mariners que no s'hi incorporaven. I aleshores alguns companys meus van agafar les motxilles, es van treure la seva roba i es van vestir de mariner, i es van fer passar, així, per soldats de la marina francesa i es van incorporar als vaixells. Jo també ho vaig fer, però em va tocar el vestit d'un mariner que baixet i prim, i jo estava gros, i a última hora, em trobo que m'apuntaven una parella de soldats. Jo portava un diccionari alemany-francès, perquè el que jo volia era aprendre, tenia l'afany d'aprendre, i es van pensar que jo era un espia. Tot seguit, un dels mariners li va dir a l'altre "queda't aquí mentre jo vaig a donar informació". Bé, quan aquell s'allunyava, com que el que es va quedar estava mig borratxo li vaig clavar una empenta i vaig sortir corrents d'allà fins que vaig arribar al vaixell on hi havia els meus companys.

Cap a on anava aquell vaixell?

Jo pensava que anava cap a Anglaterra, perquè hi havia joventut que havien sentit el missatge de De Gaulle, i tota aquella joventut es volia adherir a De Gaulle. Pensàvem que ens portaven a Anglaterra, però després van donar una contraordre i vam baixar cap a La Rochelle. Des de La Rochelle vam baixar cap a Nantes i, a última hora, vam arribar a Bordeus. Bé, allà vam quedar ancorats per entrar a Bordeus, però resulta que hi havia reunida la gent de l'armistici i, aleshores, ens van desviar cap a Baiona, i a Baiona ens van fer desembarcar, quan nosaltres teníem la idea de marxar d'Europa, almenys jo el que volia era fugir d'Europa. El cas és que vam arribar a Baiona i vam baixar del vaixell. Em vaig arribar a l'antic hospital de Baiona i em vaig trobar una noia de Bessaràbia, de la part de Romania. El company de la noia, amb qui no tenia gaire bona relació, havia estat a Espanya com a voluntari de les Brigades Internacionals. L'endemà em va convidar, em va dir "anem a la *gare* de Baiona, que hi distribueixen menjar". Jo vaig anar-hi amb ella i vam esmorzar. Després vaig anar a l'ambaixada britànica, i em poso a fer cua, però no hi havia manera. Dos o tres dies després arriba un comunicat que diu que, a partir de les dotze de la nit d'aquell dia, Baiona passava a ser zona ocupada pels alemanys, i a partir d'Ortès, a uns 70 quilòmetres, ja era zona no ocupada, i jo, com que no volia estar al bàndol dels nazis, li vaig dir que me n'anava cap a la zona no ocupada, cap a Pau, i ella em va dir "home, no, queda't aquí, que jo tinc la consigna de quedar-me". Resulta que era del Partit Comunista, però era molt bona noia i molt més culta que jo. Li vaig preguntar "com és, això?", i em va respondre "sí, tenim la consigna de confraternitzar amb els soldats alemanys", i jo "com és possible?", i ella "sí, pel mateix que l'any 17 van confraternitzar les forces russes i alemanyes, i van fer la revolució, doncs aquesta vegada és...". I jo li

vaig dir que estava boja, i tot i que m'agradava i que era la primera dona que m'havia besat... —coi, tu ja saps allò que *dos tetas tiran más que dos carretas*—, li vaig dir, que, sentint-ho molt, jo me n'anava amb els meus companys.

Com es deia aquesta noia?

No ho recordo. Va ser tan ràpid. Bé, el cas que vam marxar cap a Pau i hi havia un amic del grup que anàvem i que era de Lleida, i que tenia un amic que s'havia col·locat de pagès a Ambelle, i ens va dir "anem allà i segurament ens col·locarà". I quan arribem al poble de l'Ambelle, que és un poble molt petit envoltat de masies, a mi em van agafar com a treballador i és cert que vaig treballar amb il·lució, tots nosaltres vam treballar amb molta il·lució. Tant és així que els francesos estaven enamorats de la nostra feina. Quan es va acabar la *moisson*,¹ al setembre, va venir el gendarme i ens va enviar a tots una altra vegada als camps de concentració. Quan els gendarmes es disposaven a venir a buscar-me, la *patronne*, que estava molt contenta amb la nostra feina, va intervenir-hi i els va dir que no se'ns emportessin, encara, que ella mateixa ens duria l'endemà a la gendarmeria. Bé, doncs la dona em va acompanyar i em va portar a l'Ambelle, a la comissaria dels gendarmes, i llavors em van dir que m'incorporés al camp de concentració de Gurs. Vaig arribar a Pau i des d'allà vaig agafar el tren fins a Oloron-Sainte-Marie [Auloron]. Però amb mi no venia ningú per vigilar-me, sinó que vaig donar la paraula que em presentaria al camp de Gurs. Tenia tanta gana, que en arribar a aquell poble, me'n vaig anar al mercat i em vaig comprar botifarra, però resulta que era botifarra crua i no me la vaig poder menjar al final. El cas és que se'm va acudir comprar una baralla, una *baraja*, i vaig arribar al camp de concentració i, com que era diumenge, els gendarmes no em van enregistrar ni res, només es van estranyar que hi arribés sol.

1 Temporada de recollida dels cereals a França

I de nou en un camp de concentració...

Al cap de quatre dies vaig treure la baralla per jugar-hi, per entretenir-me i n'hi va haver un que me la va veure i em va dir "per què no me la deixes?", "sí, home, si te la deixo i al cap d'una estona ve un altre i diu, coi, amb la teva baralla farem negoci", i em va dir "si me la deixes a mi et dono un tant per cent". Aquest fet em va donar el primer sentit comercial de la meua vida. Resulta que quan tu tens una cosa que els altres no tenen, aleshores aquesta cosa té un valor afegit.

Després d'aquest camp de concentració on va anar?

Doncs d'allà ens van portar al camp d'aviació de Pau, que està a 5 quilòmetres de Pau. I d'allà ens van portar a Agde. Allà m'hi estic quatre mesos o així, fins que ens van enviar al departament de l'Avairon, a Camarès, on hi havia una companyia de treballadors que feien una carretera en un poblet d'aquella zona. Hi vaig amb un grup de Lleida, antics membres d'Estat Català. Un cop allà em van col·locar com a *pinche* de cuina a la *popote*. La *popote* és la taverna dels oficials francesos.

Ajudant de cuina?

Sí, ajudant de cuina. Al cap d'un mes o així, el cuiner es va posar malalt, l'havien d'operar, el van enviar a Saint-Affrique; Saint-Affrique està a uns 30 quilòmetres de Camarès, i el van dur allà per operar-lo, i aleshores jo em vaig haver de fer càrrec de la cuina, i sort que havia après alguna cosa i tenia un llibre que es deia *Carmen, la buena cocinera*, i em vaig anar imaginant que cauria bé a les dones dels oficials si els feia una cuina variada i tot això, però clar, per aconseguir-ho havia d'anar a comprar. Jo no pagava res, sinó que anava al mercat i agafava el que necessitava, i procurava fer una cuina més o menys atractiva, però, és clar, quan arribava el moment de pagar les factures, es trobaven que la meua era molt més cara que les altres. Al cap de dos mesos em va sortir una feina de *bûcheron*. Un *bûcheron* és un llenyataire. Me'n vaig anar a treballar

de llenyataire, i els primers dies les mans s'inflamaven, de sang, però amb el pas del temps m'hi vaig anar acostumant. El cas és que allà ho passava malament, i com que tenia una amant a Camarès, ella em va deixar la bicicleta del seu marit que estava a Alemanya, pobre...

O sigui que tenies una amant...

És clar, la vida dóna per a això i per a més. Jo no he estat mai un home gaire purità. Tampoc he buscat res. Allà, les dones tenien amants fortuïts, perquè jo no ho buscava, però eren elles que estaven sense marit, i ho passaven malament. No m'estranya. I jo tenia un amic que enamorava molt les noies i, sobretot, les dones casades... Hi havia un racó del Dourdou que era força profund i era el mes de febrer però ens banyàvem allà, i elles ens guaitaven, i ens venien a buscar, així mateix. El cas és que vaig tenir aquesta amant i ella em rentava la roba, em cuidava i tot això, i...

Et va deixar la bicicleta.

Sí, em va deixar la bicicleta...

Per anar...?

A Rodés. Rodés és la capital de l'Avairon. La companyia en la qual treballava et podia dir en qualsevol moment "agafi les seves pertinences i vingui a tal lloc". Bé, el cas que vaig anar a Rodés i em vaig endur la bicicleta, i me la van robar. Vaig anar a la gendarmeria a fer la denúncia i el primer que em van dir va ser "deu haver estat un espanyol". És clar, sempre eren els espanyols, els lladres, igual que ara nosaltres diem "han estat marroquins, o han estat els de tal...". És clar, jo em vaig quedar sense bicicleta, i vaig tornar a Camarès a peu... i aleshores ja em vaig posar a treballar de nou com a *bûcheron*. La mateixa empresa a la qual ja havia treballat em va reclamar i vaig anar a treballar amb ells al bosc.

I durant el darrer tram de la Segona Guerra Mundial?

Treballava de camperol per a una família. Era una família molt cristiana, molt catòlica. A

mi em van tractar com si fos de família i hi vaig estar molt bé. Amb un company extremeny, del POUM com jo, vam voler entrar a la resistència, però aquell grup al qual ens volíem integrar estava dominat pel Partit Comunista i eren una colla de sectaris, i vam decidir no fer-ho. Finalment, després de rumiar-ho molt, vaig decidir tornar a Espanya, era l'any 1943.

I creues la frontera?

Travesso la frontera i em dirigeixo cap a Figueres. L'endemà agafo el tren, i quan estava a mig camí va venir la policia secreta i em van detenir... Vam arribar a l'estació de França, i allà vam baixar del tren i em van portar al *cuartelillo* que hi havia a l'estació de França mateix, i d'allà em van enviar a la Via Laietana, on em vaig estar quatre dies...

Et torturen? Reps tortures?

No. Em pressionen, perquè et pugen a les tres de la matinada i et pressionen. Al cap de quatre dies em van enviar a la Model, i hi havia un guàrdia de seguretat, un gris, que em va dir si tenia cap cosa a dir a la família, i li vaig demanar que enviessin una nota a la meva germana per dir-li que estava bé. També entre els guàrdies n'hi havia que eren bones persones, i aquell missatge devia arribar, perquè quan feia uns quant dies que era a la Model, vaig rebre un entrepà de part de la meva germana, i me'l vaig menjar amb fruïció, és clar. Al cap d'un temps, quan vaig sortir de la presó, la meva germana em va dir que a dins de l'entrepà hi havia una nota... I jo, "una nota?".

Quant temps hi vas estar, a la Model?

Un mes. En vaig sortir perquè vaig tenir la sort que els mateixos policies que em van prendre declaració eren amics d'un policia que vivia a la mateixa casa que jo, i, a més, eren de Conca també, eren paisans.

I aleshores, quan surts de la presó, què fas? Comences de zero?

Torno a casa. Havia perdut la mare i el ger-

mà. Només em quedava el pare i una germana. Vaig passar uns dies d'angoixa i no podia dormir. La pèrdua de la mare sense que ho hagués sabut em va deixar tocat. Al cap d'un temps vaig buscar feina. Em van dir "vés a la companyia de tramvies, que potser...", hi vaig anar però em van demanar que hi portés avals, però jo no en podia portar, d'avals, perquè estava fitxat pel règim. Finalment, vaig trobar feina en una fàbrica de sabó, a Sant Andreu de Palomar. La fàbrica estava situada al carrer de Borriana.

No t'obliguen a fer el servei militar?

És clar que el vaig fer. Al cap de tres mesos d'haver tornar, em van enviar a l'Àfrica. Vaig ser a Tànger, i de Tànger vaig anar a Larache, i de a Larache a Lauzien. Després vaig saltar a la Península, i vaig anar a Zàmora, Santiago de Compostel·la...

Josep Moratalla en els primers anys de la postguerra.
Arxiu Moratalla.

Quant temps de mili vas haver de fer?

Doncs vaig estar-hi sis o set mesos...

Un cop acabada la mili, vas tornar a Sant Andreu per treballar a la fàbrica de sabons?

Doncs hi vaig treballar vuit mesos o així, perquè el mateix amo, Casado Sarmejanne, com que sabia que vaig aprendre l'ofici del meu pare molt aviat, i que em va ensenyar el secret, em va buscar un local al número sis del carrer de Joaquín Rita, i allà vaig tenir el primer sabó; no teníem permís per tenir-ne,

si no era sabó d'estraperlo, però hi va haver un *xivatasso* i vaig haver de llegar.

I després de...

Bé, vam trobar un altre local i aleshores vam anar al carrer Pallars 418, cantonada amb Agricultura, i allà ja vam comprar una patent i fèiem sabó, però estàvem cansats que vingués la policia cada dos per tres, i nosaltres vinga a donar propines. La policia, la primera vegada, em va dir "bé doncs, miri, heu de donar per a les vídues...", i coses així..., i els donàvem, per exemple, 30.000 peles d'aquella època, i estaven així contínuament, fent-nos xantatge; guanyàvem diners, però treballàvem com bèsties.

Aquesta fàbrica, quant temps et va durar?

Va durar fins que jo, als anys cinquanta, vaig agafar la botiga del número 57 del carrer de Pons i Gallarza, la que fa cantonada amb Basconia, que havia sigut una casa de meuques que en deien *la manguera*, i jo li vaig dir al meu cunyat que allà hi posaria una botiga, i ell en el primer moment es va esparverar justament perquè abans allò era el que era. Però, com que jo ja n'havia donat la paga i senyal ja no la vaig voler perdre, i vaig pensar que amb sabó ja la netejaríem. El cas és que em va costar fer clientela però la vaig fer. Feia unes piles rodones de dalt a baix de sabó, i com que la meua marca no es venia gaire perquè era desconeguda, en comprava d'altres i competia amb els altres, amb el "Jabón Lagarto", per exemple.

I durant aquest temps, quan mantens la botiga i tot això, reinicies la militància política clandestina?

Em reuneixo amb companys de la Cooperativa del carrer Cros de Sants. Amb l'excusa de fundar un equip de futbol ens reuníem per parlar de política. Això va durar fins que l'any 1954 uns *xivatassos* ens van obligar a fugir d'allí.

El 1954 et detenen?

Sí. Em van processar per una cosa rara, perquè, és clar, jo quan estava en aquella cooperativa i fèiem les trobades de cèl·lula i altres

coses, com ara l'equip de futbol, va venir un company i em va dir "escolta, que aquí els dirigents de la cooperativa són maçons i estan interessats a fer-te una trobada". Jo, com que mai no dic que no a res, m'hi vaig avenir. Van fer la trobada, i a mi em va semblar bé perquè els idearis de la maçoneria, com els idearis cristians, em queien bé, perquè són humanistes..., humans i progressistes, i el lema de la Revolució Francesa sempre m'ha agradat, allò de llibertat, fraternitat i igualtat és una cosa que per a mi era molt democràtica. Bé, per un *xivatasso*, van caure "el venerable", que era un periodista molt bona per-

Josep Moratalla a la dècada dels 50.
Arxiu Moratalla.

sona, molt intel·ligent, i la resta de la cèl·lula. Els van detenir i els van enviar a Carabanchel, a Madrid. I allà va morir "el venerable", que ja era una mica gran, i un altre que tenia un comerç o un magatzem de teixit al carrer Sepúlveda; es veu que l'home no ho va poder suportar i es va tirar des de dalt de la presó, i va morir, és a dir, que va ser una escabetsxada.

Un dels detinguts, després de rebre una bona pallissa, va deixar anar el meu nom i va dir que era saboner, i, és clar, aleshores no els va costar gaire trobar-me, a través del telèfon mateix... I em van detenir.

Quant temps vas estar detingut?

A la presó hi vaig estar poc. Del 1954 al 1961, però, no podia sortir de Barcelona, i havia de demanar permís per fer qualsevol cosa, i cada mes m'havia de presentar a la comissaria. Una de les vegades hi vaig anar amb la meva filla Cristina. La vaig portar perquè veiés tot allò; jo als meus fills no els amagava, com potser feien altres per por, les meves lluites, les meves coses. Ells sabien moltes coses. I quan passava alguna cosa, immediatament trencava tots els papers, els cremava o els tirava al vàter, però jo no hi deixava d'anar, en la mesura que podia...

Tot i això, la lluita clandestina continua...

Ja durant la primera clandestinitat, jo vaig aprendre que el que calia era estar lliure, és a dir, no estar a la presó, perquè des de la presó no es pot fer res, no es pot treballar.

És curiós això que dius, perquè hi ha un altre entrevistat, Pep Miró, que també diu que era millor estar fora que dins de la presó, i que no calien màrtirs, que el que calia era anar lluitant i fer lluita clandestina.

Procurava treballar, però treballar sempre tenint en compte el perill. A casa no tenia cap document, res de res. Cap de les vegades que em van detenir no em van treure mai ni una sola paraula contra ningú.

Però vas passar por?

Home, sempre es passava por. No vaig tenir por quan estava al front, perquè és una cosa innata de quan ets jove, però quan em va passar això altre jo ja tenia dona i filla, i, per tant, lògicament ja tenia una responsabilitat, i anar a la presó representava un perjudici econòmic per a la família i per a tot, i vaig tenir molta cura. Tant és així que jo la botiga no la vaig po-

sar al meu nom. Les botigues sempre anaven a nom de la meva dona, Mínguez.

Parla'ns de la fundació de l'Associació de Veïns de Sant Andreu de Palomar.

Doncs mira, l'Associació de Veïns neix al vestíbul del Casal Catòlic. Jo arribo al Casal per les meves filles, que tenien amistats i tot això, i una vegada em van convidar a una tertúlia, a una xerrada. En aquell moment, aquesta xerrada es veia com una mica secreta... I allà hi trobo l'Alfons Comín, en Jordi Borja, en Jordi Solé Tura, l'Amorós, el Josep Pardo, la Teresa Torrent, la Núria Blanc i el seu marit, en Xano... I hi havia de president un tal Ventura. Era l'any 1969. El cas és que la música aquesta m'agrada i l'escolto, i al poc temps em demanen que entri a la junta del Casal com a vocal de cultura.

Llavors, l'Associació de Veïns es va crear en el mateix Casal Catòlic? I tu vas ser-ne un dels fundadors?

Jo vaig ser-ne un dels impulsors i fundadors. El fil polític de la nova entitat el vam donar el Carles Castellanos i jo.

Perquè en aquella època s'havia d'evitar posar persones compromeses políticament a la junta, i havíeu d'anar molt en compte amb això, oi?

És clar. A mi m'hi van posar per casualitat... Els de la primera junta no estaven compromesos políticament. En canvi en Carles Castellanos i jo no hi podíem figurar perquè llavors no ens haurien legalitzat l'Associació.

Era una nova entitat per proposar i reivindicar millores al barri.

És clar, la idea era genèrica. Tot es feia per canviar el barri, per fer-lo millor, per fer una... En fi, aleshores, al vestíbul feien les comissions de barri. A mesura que hi arribaves, et reunies al vestíbul mateix, i jo em posava al front i estàvem parlant de vagues que es feien aquí, etc., però sense sentit ideològic encara, i jo quan veia que entrava un de

fora canviava el discurs, aleshores parlava de Crist, parlava de l'Alfonso Sastre... Canviava el discurs perquè tenia una certa por, però de mica en mica vam anar agafant confiança. Hi havia gent que em va proposar de president, i jo vaig dir "jo no ho puc ser perquè jo estic..."

Fitxat.

"...estic fitxat, no pot ser". I van trobar, penso, l'home ideal per a aquella etapa, en Francesc Porret. Era un home que no estava fitxat, però que tenia idees progressistes, o sigui que era un home de consens.

I tenies una botiga al carrer Rubén Darío, i vas adquirir un local del davant que es quedava buit.

Sí, i durant molts anys aquell local va ser la seu de l'Associació de Veïns.

Quins records tens d'aquells primers anys de l'Associació?

Doncs tinc records molt macos. De vegades una mica confosos, perquè hi havia la lluita també del partit: Hi havia els del PCS, els del PSUC... I hi havia la dèria de manipular i agafar l'Associació per a interessos partidistes. Jo en aquell moment era totalment lliure.

Josep Moratalla en un acte de l'AVV de Sant Andreu de Palomar en motiu de la tancada de dones de Motor Ibérica. Ell és el primer per l'esquerra i el segueixen Maria Isabel Roig, Maruja Rufz, Margarita de Brugada, Francesc Porret i Josep Camps. Arxiu Pujades.

Però després, amb l'arribada de la democràcia, molta gent que havia estat en associacions de veïns van fer el salt a la política.

Sí, perquè ja hi estaven influïts d'abans, ja estaven compromesos. Jo, abans, potser estava una mica compromès, però ningú no ho sabia; ningú no sabia que jo era del POUM. Era el moment de la unitat, no era moment de sectarisme, d'aquí, d'allà...

Vas viure la tancada de Motor Ibérica, a la parròquia de Sant Andreu de Palomar?

Sí, i no només la vaig viure, sinó que la gent de Motor Ibérica van venir al Casal. Com que jo era el portaveu de l'Associació, doncs em venien a veure a mi per buscar solucions. Abans de tot això, hi va haver la vaga de Seat i em van venir a buscar persones que eren del Bon Pastor i que encara em trobo alguna vegada, i em venien a la botiga per demanar-me de quina manera podíem ajudar els de Motor Ibérica. I a mi se'm va acudir de proposar al cantautor Raimon que ens oferís un recital. Com que el meu germà hi tenia amistat, el vaig anar a veure –vivia al passeig Maragall, a prop d'Els Quinze– i va venir també el Jaume Ribó. Raimon es va comprometre a fer l'acte. La policia, però, se'n va assabentar i es van presentar la nit del recital i ens van detenir. La policia ens va retenir allà mateix a mi i en Francesc Serrano, i potser dos o tres més, i ens va confiscar la recaptació que havíem tingut.

On es va fer aquest concert?

Allà, al teatre dels "padres", al carrer Sant Sebastià. Allà ens van retenir i ens van intervenir la documentació, però el recital, malgrat tot, es va fer i nosaltres ens vam quedar allà retinguts. I quan es va acabar el recital, la gent no sortia. Era l'any 1973 i vam dir que havíem organitzat el recital per celebrar el primer aniversari de l'Associació de Veïns i al final ens van deixar lliures, però amb l'obligació d'haver d'anar l'endemà a comissaria, a la Via Laietana, i donar els diners que faltaven de la recaptació.

Com vas viure la mort de Franco?

La mort de Franco ja l'esperava tothom. A mi no m'agradava aquesta angúnia, per molt odi que li tingués. Morir d'aquesta manera... Jo no gaudeixo veient morir un enemic. Malgrat tot, vaig celebrar la mort de Carrero Blanco, i aquella nit vaig destapar una ampolla de cava.

Vas viure el procés de reunificació del socialisme català?

Sí.

Perquè aleshores estaves amb Josep Pallach?

No, jo vinc del sector d'en Joan Reventós. En Pallach venia de l'exili de Tolosa de Llenguadoc. Aleshores hi havia dues línies, la interior i l'exterior, la de Pallach. Es van fer unes xerrades al Casal Catòlic, promogudes per l'Associació de Veïns, a les quals venia un de cada partit, i va venir l'Heribert Barrera, en Gutiérrez Díaz... Però quan va venir en Pallach, la gent del PSUC li van posar tota mena d'obstruccions, tant és així que sempre deien que no havia volgut venir, etc., i jo no m'ho vaig creure, i els vaig dir "no m'ho crec, no estic amb ell, però sé que és una persona honesta i sé que és una persona de paraula, no pot ser". El coneixia del camp de Sant Cebrià, on ell feia de mestre. Vaig parlar amb la seva secretària i vaig aconseguir, finalment, que vingués al Casal a fer-hi una xerrada.

Aleshores, amb l'arribada de la democràcia, assumeixes càrrecs públics i esdevens conseller de cultura del Districte IXè?

És una etapa molt enriquidora per a mi. Em dóna la possibilitat de conèixer molta gent, de fer política de proximitat... La democràcia, amb els seus defectes i les seves virtuts, ens ha donat molta força per continuar lluitant. Em sento orgullós d'haver pogut contribuir a l'enriquiment democràtic del nostre districte.

Quin any et vas casar?

Em vaig casar l'any 1947, amb Anunciación Mínguez Peña. He tingut dues filles, tres néts i dos besnéts.

Què en penses de la mort?

Jo penso que quan arriba, el millor de tot és tenir dignitat, que no t'allarguin la vida..., perquè la vida arriba un moment... Vida vol dir vida, però la mort no és vida, és mort. Per tant, s'ha d'admetre tal com és, perquè ningú es queda, per tant solament per l'afany de viure... no. Arriba quan arriba i s'ha de prendre amb serenitat.

Josep Moratalla amb la seva companya actual, Mercedes Cano, al carrer Gran de Sant Andreu.
Foto: Xavier de la Cruz.

Et fa respecte o et fa por la mort?

A mi la mort em fa respecte, però por no, perquè la porto a sobre. Mentre visc la porto a sobre. Quan mori ja no la portaré, ja estaré mort, per tant no...

Com voldries ser recordat?

Doncs... no ho sé, mira... Els records són volàtils i només duren un temps. N'hi ha alguns, de records de persones, que s'allarguen, però d'altres persones, un cop mortes, no se'n recorda ningú. Per tant, no em preocupa, això. Jo sóc un granet dintre d'un sor-

ral, dintre d'una platja, res més que un granet. Les persones més pròximes m'agradaria que em recordessin com un amic de tothom, amb cordialitat, agraït a tots aquests que han estat al meu costat, a uns més que altres, perquè, és clar, la proximitat de la dona, dels fills, de la família, sempre és més propera, però també és propera la dels amics. Jo no seria res sense la família, sense els amics. Jo si sóc quelcom és precisament per la proximitat dels altres.

Si tornessis a néixer t'agradaria tornar a repetir aquesta vida que has tingut?

No, perquè no és repetible mai, per més que vulguis. Hi ha moments que sí que repetiria, però hi ha altres moments que no m'agradaria repetir-los, és normal. M'agradaria repetir els moments bonics, macos, però els moments de sofriment no, perquè la veritat...

I, aprofitant que avui és 18 de juliol, creus que s'ha fet prou per la memòria històrica?

La memòria sempre, lògicament, ha estat la dels guanyadors. La memòria dels vençuts costa molt de restablir, perquè hi ha sempre un poder econòmic, social que s'imposa sobre la història. La història pot manipular-se molt...

I creus que des de l'Administració s'ha fet prou per recuperar la memòria històrica?

No s'ha fet prou ni han pogut fer prou tampoc, perquè aquí el poder ha estat molt controvertit, no s'ha tingut poder de resolució.

ENTREVISTA REALITZADA PER PAU VINYES I ROIG
ELS DIES 17 I 18 DE JULIOL DEL 2011.

FOTO: XAVIER DE LA CRUZ